

Rekomendacijos dėl budėjimo laiko ir viršvalandinio darbo

(taikoma nuo 2017-01-01)

Atsižvelgdami į tai, kad Vidaus reikalų ministerijoje gaunama daug paklausimų iš vidaus reikalų statutinių įstaigų, profesinių sąjungų ir pareigūnų dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto (toliau – VTS) nuostatų, susijusių su pareigūnų budėjimo laiku ir viršvalandiniu darbu, taip pat atsižvelgdami į Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VDI) pateiktas nuomones ir išaiškinimus, teikiame šias rekomendacijas ir paaiškinimus vidaus reikalų įstaigoms.

1. Dėl budėjimo laiko. Vadovaujantis VTS 39 straipsnio 1 dalimi, pareigūno budėjimo laikas yra laikas, kurį jis pagal teisės aktų nustatyta tvarka iš anksto patvirtintą grafiką turi būti iš anksto aptartoje vietoje laisvu nuo tarnybos metu tam, kad vidaus reikalų įstaigos vadovas ar budėtojų tarnyba galėtų jį iškviešti atlikti neatidėliotinų veiksmų.

Vadovaujantis VTS 39 straipsnio 2 dalimi, per vieną mėnesį pareigūnui gali būti nustatyta iki 96 valandų budėjimo laiko; pareigūno budėjimo laikas įstaigoje prilyginamas darbo laikui, o budėjimas namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje – ne mažiau kaip pusė darbo laiko.

Lietuvos vyriausiojo administracinis teismas 2012 m. birželio 28 d. administracinėje byloje Nr. A⁵⁷⁵-81/2012 konstatavo, kad įstatymų leidėjas pareigūno budėjimo laikui VTS prasme nustato sąlygas: 1) budėjimas turi būti numatytas laisvu nuo tarnybos metu; 2) budėjimas turi būti numatytas pagal teisės aktų nustatyta tvarka iš anksto patvirtintą grafiką; 3) budėjimo laikas negali trukti ilgiau kaip 96 valandas per mėnesį. Statutinių valstybės tarnautojų, kurių pareigos nepriskirtos pamaininiam darbo organizavimo modeliui, laisvu nuo tarnybos metu laikytinas laikas, kai pasibaigia atitinkamas pareigas užimančiam pareigūnui nustatyta darbo dienos trukmė, taip pat poilsio ir švenčių dienos, išskyrus atvejus, kai pareigūnas privalo vykdyti vadovo, turinčio teisę skirti į pareigas, įsakymą ar nurodymą dirbti viršvalandinį darbą.

Atkreiptinas dėmesys, kad budėjimo laikas nėra pamainos laikas ir darbo laiko apskaitos žiniaraštyje žymimas kaip budėjimo laikas, o ne kaip pamainos (darbo) laikas.

Atsižvelgus į tai, kas išdėstyta, ir vadovaujantis Darbo kodekso 143 straipsnio 1 dalimi, budėjimo laikas įstaigoje arba darbo laikui prilygintas budėjimo namuose laikas įskaičiuojamas į apskaitinio laikotarpio darbo laiką.

2. Pagal VTS 39 straipsnio 3 dalį, už budėjimą, kai viršijama pareigūnui nustatyta darbo dienos (pamainos), darbo savaitės ar, kai taikoma suminė darbo laiko apskaita, vidutinė 7 dienų laikotarpio darbo laiko trukmė, pareigūno pasirinkimu jam per artimiausią mėnesį privalo būti *suteiktas poilsio laikas* tokios pat trukmės kaip viršytas darbo laikas arba *šis poilsio laikas gali būti pridedamas prie kasmetinių atostogų*, arba *apmokama* Darbo kodekso nustatyta tvarka (kaip už viršvalandinį darbą). Už suteiktą poilsio laiką pareigūnui mokamas jo vidutinis darbo užmokestis.

Už budėjimą, **kai taikoma suminė darbo laiko apskaita** (apskaitos laikotarpiu), apmokama apskaitos laikotarpio pabaigoje: 1) kai viršijama pareigūnui nustatyta vidutinė 7 dienų laikotarpio darbo laiko trukmė – kaip už viršvalandinį darbą; 2) kai neviršijama pareigūnui nustatyta vidutinė 7 dienų laikotarpio darbo laiko trukmė – kaip už įprastą darbo laiką (atsižvelgus į VTS 39 straipsnio 2 dalyje nustatytą santykį).

Taip pat paminėtina, kad tuo atveju, kai pareigūnas pageidauja, kad už budėjimą jam būtų suteikiama poilsio diena (dienos), mokant už šį papildomą poilsio laiką vidutinį darbo užmokestį, tai toks poilsio laikas jam yra suteikiamas per artimiausią mėnesį (neatsižvelgiant į suminės apskaitos laikotarpį). Tokiu atveju darbdavys, siekdamas apskaičiuoti maksimalų valandų skaičių (pagal 40 valandų darbo savaitės trukmę), per apskaitos laikotarpį nurodytam pareigūnui turėtų į apskaitą neįtraukti pareigūnui tuo laikotarpiu suteiktų papildomų poilsio dienų, t. y. atimti iš nustatytos apskaitos laikotarpio normos (kaip ir nedarbingumo bei atostogų laikotarpių).

3. VTS 37 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad *pareigūnų darbo laiko trukmė negali būti ilgesnė kaip 40 valandų per savaitę (7 dienų laikotarpį)*. Atsižvelgus į tai, tuo atveju, **kai netaikoma suminė darbo laiko apskaita** ir pareigūnui skiriamas budėjimas darbo dieną po darbo valandų arba poilsio dieną, turi būti įvertinama, ar pareigūno budėjimo laikas kartu su darbo laiku neviršija nustatyto 40 valandų per savaitę darbo laiko. Jeigu viršija, tokiu atveju taikoma VTS 39 straipsnio 3 dalis, pagal kurią už budėjimo įstaigoje laiką arba darbo laikui prilygintą budėjimo namuose laiką, kuriuo viršijama pirmiau nurodyta nustatyta darbo savaitės trukmė, pareigūno pasirinkimu jam per artimiausią mėnesį privalo būti suteiktas poilsio laikas tokios pat trukmės kaip viršytas darbo laikas (mokant už šį papildomą poilsio laiką vidutinį darbo užmokestį) arba šis poilsio laikas gali būti pridedamas prie kasmetinių atostogų, arba apmokama kaip už viršvalandžius.

4. **Dėl poilsio laiko.** Pagal VTS 39 straipsnio 3 dalį už budėjimą suteiktas poilsio laikas negali sutapti su paros ar savaitės nepertraukiamo poilsio laiku.

Pareigūnams taikomą poilsio laiką reglamentuoja Darbo kodekso 157 straipsnis (poilsio laiko rūšys) ir 160 straipsnis (kasdienis nepertraukiamasis poilsis), ir VTS 37 straipsnio 3 dalis. Taip pat pareigūnams turi būti užtikrinamas savaitės nepertraukiamas poilsis, nustatytas Darbo kodekso 161 straipsnyje. Atsižvelgus į tai, budėjimas turėtų būti skiriamas tokiu metu, kad nepažeistų pirmiau nurodytų teisės aktų nuostatų, susijusių su pareigūno kasdieniu ir savaitės nepertraukiamu poilsiu.

5. **Dėl viršvalandinio darbo.** VTS 37 straipsnyje nustatyta, kad vidaus reikalų įstaigos vadovas gali VTS 38 straipsnyje nurodytais atvejais pavesti pareigūnui dirbti iki 8 valandų viršvalandžių per savaitę. VTS 38 straipsnyje nustatyti atvejai, kai privalomas viršvalandinis darbas, t. y. atvejai, kai pareigūnai privalo vykdyti vadovo, turinčio teisę skirti į pareigas, įsakymą ar nurodymą dirbti viršvalandinį darbą. Atsižvelgus į tai, esant poreikiui, kitais atvejais galima pavesti pareigūnui dirbti viršvalandinį darbą jo sutikimu.

Vidaus reikalų ministerijoje gautas paklausimas, kaip vertinti darbo valandas, jeigu pareigūnas viršijo jam nustatytą darbo dienos (pamainos) trukmę, kai pareigūnui buvo pavesta dirbti ilgiau nei numatyta iš anksto patvirtintame darbo grafike (konkrečią dieną); ar toks darbas, kai buvo viršytas darbo dienos (pamainos) darbo valandų skaičius, turėtų būti laikomas viršvalandiniu darbu, kuris kompensuojamas Valstybės tarnybos įstatymo 26¹ straipsnio nustatyta tvarka. Dėl šių klausimų teikiame nuomonę atsižvelgdami į VDI pateiktą išaiškinimą.

Darbo kodekso 150 straipsnis nustato, kad viršvalandiniais laikomi darbai, dirbami viršijant Darbo kodekso 144 straipsnio 1 dalyje (40 val. per savaitę), 145 straipsnyje (sutrumpintas darbo laikas), 146 straipsnyje (ne visas darbo laikas) ir 149 straipsnio 1 ir 2 dalyse (suminė darbo laiko apskaita) nustatytą darbo laiko trukmę. Darbdavys gali skirti dirbti viršvalandinius darbus tik išimtiniais atvejais, kuriuos nustato teisės aktai (pareigūnams – VTS 38 straipsnis). Kitais atvejais viršvalandiniai darbai gali būti organizuojami tik gavus rašytinį pareigūno sutikimą arba rašytinį pareigūno prašymą. Už viršvalandinį darbą mokama ne mažiau kaip pusantro pareigūno darbo užmokesčio.

VTS 37 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad pareigūnų darbo laiko trukmė yra 40 valandų per savaitę (7 dienų laikotarpį).

Tuo atveju, kai pareigūnui netaikoma suminė darbo laiko apskaita, viršvalandžiais laikomi darbai, viršijantys darbuotojui nustatytą darbo laiko trukmę, pvz., kai viršijamas nustatytas darbo dienos (pamainos), savaitės darbo valandų skaičius.

Tuo atveju, kai pareigūnui taikoma suminė darbo laiko apskaita, vieną dieną (savaitę) viršyta darbo laiko trukmė dar nelaikoma viršvalandžiais, kadangi viršvalandžiai yra nustatomi tik apskaitinio laikotarpio pabaigoje, palyginus pareigūno faktiškai dirbtą laiką per apskaitinį laikotarpį su nustatyta darbo laiko norma (dirbant 40 valandų per savaitę). Pareigūnas negali dirbti daugiau kaip vidutiniškai 48 valandas per savaitę (įskaitant viršvalandžius) ir 24 valandas per darbo dieną (pamainą) (VTS 37 straipsnio 4 dalis).

Tais atvejis, kai iš anksto žinoma, kad reikės pareigūnui dirbti ne pagal nustatytą darbo grafiką, siūlytina atitinkamai koreguoti pareigūno darbo grafiką ir su juo iš anksto supažindinti pareigūną. Išimtiniais atvejais tokie darbo grafikų keitimai ir pareigūnų supažindinimas su pakeitimais turėtų būti atliekami ne vėliau kaip prieš vieną dieną.

VTS 37 straipsnio 2 dalyje (straipsnio redakcija, įsigaliojanti 2017 m. sausio 1 d.) nustatyta, kad vidaus reikalų įstaigos vadovas ar jo įgalioti asmenys gali VTS 38 straipsnyje nurodytais atvejais pavesti pareigūnui dirbti iki 8 valandų viršvalandžių per savaitę (7 dienų laikotarpį), o jeigu pareigūnas sutinka, – iki 24 valandų viršvalandžių per savaitę (7 dienų laikotarpį). Šioje straipsnio dalyje nurodyti pareigūno dirbti viršvalandžiai per kalendorinius metus negali viršyti 250 valandų.